

POŽIŪRIS Į LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĘ
BEŽEMIŲ KARTOS TEKSTUOSE

Dėst. prof. habil. dr. Egidijus Aleksandravičius

Parengė Justas Jurkonis

Kaunas, 2018

Tie, kurie žino, kas jie yra, kovoja už savo ir kitų (jiems lygiai reikalingą) laisvę ir, jei likimas galingsnis, žūna¹.

Bežemiai – tai tarsi Nepriklausomos Lietuvos augintiniai, tai ta poetų karta, kuri į literatūrą atėjo po žemininkų ir subrendo bei pasireiškė jau išėivijoje, todėl jų kūryboje atsispindi neturėjimas gimtosios žemės, kaip absoliučios vidinės harmonijos, dvasinės ramybės atsvaros. Daugeliui lietuvių poetų teko patirti emigranto likimą – egzodą – pasitraukimą iš gimtojo krašto. Ypatingas jausmas savo Tėvynei išėivijoje pabrėžtinai atsiskleidė savo šalies idealizavime, trauka, artimųjų ilgesyje, nežinioje, skausme, nerime, vieatvėje, praeityje, individualume. Taip išryškėjo žemininkų, bežemių (nužemintųjų) bei Nepriklausomos Lietuvos išaugintų poetų grupės, tačiau susiliejančios į absoliučią visumą.

Egzodo lietuviai poetai nuolatos kėlė Lietuvos Nepriklausomybės klausimą, kas akivaizdžiai buvo išpasakota, išsiliejo jų kūryboje, jų eilėse, apmąstymuose, pasisakymuose. Kadangi išėivijos poetai, tokie kaip Liūnė Sutema (Zinaida Nagytė – Katiliškienė), Vitalija Bogutaitė, Algimantas Mackus negalėjo tiesiogiai dalyvauti gimtosios šalies vidiniame gyvenime, todėl į Nepriklausomybę buvo žiūrima tiek įtariai, tiek formuojantis nuomonę, remiantis žinomų žmonių informacija. Kai kuriais atvejais bežemių poetų kartai, be jau minėtų dar priskiriami ir Jonas Mekas bei Birutė Pūkelevičiūtė, kurios kūryboje nagrinėjama tema pabrėžiama mažiau. J. Mekas labai giliai analizavo laisvės buvimo formas įvairiais aspektais, *net mirtyje, kas jau yra laisvojo vergo laimėjimas prieš bet kokio prievartavimo kvailybę*. Poetas teigė, jog *laisvė neišsibaigiama ir nepavergiama²*

Kūryboje pagrindinėmis temomis tapo individo, išplėšto (palikusio ?) iš savo aplinkos jausmai, išgyvenimai, svajonės, prisiminimai, nepriklausomos ateities vilties spinduliai bei bene pagrindinis jausmas ir tuo pačiu tema – Tėvynės ilgesys. Pagrindiniai kūrybos bruožai - ištikimybė tautai, kultūrai bei kalbai. Eilėraščiuose tikrovė parodoma aštri, netgi žeidžianti, tačiau pasižymi atvirumu kitam asmeniui.

¹ V. Kavolis, *Nužemintųjų generacija*, 1968, Cleveland, p.42.

² J. Mekas, *Vilkas*, Literatūros lankai, nr. 7, 1957, p. 6.

*Skausmingai atsiremki savo rasės, augintini sūnau! Sidabro angelai ir žvėrys šnekės gimtąja su tavim kalba*³ - mąstė Algimantas Mackus, besigilinantį į aktualius nesąmoningo tautiškumo baimės ar lietuviškumo išsaugojimo klausimus.

Anot Liūnės Sutemos ši poetų išeivių karta, tai niekieno žemės žmonės, karta be šaknų, kuri per jauna jaugti į Lietuvos žemę, bet per sena naujajai žemei.

Tuo tarpu Algimanto Mackaus manymu, tai pati tragiškiausia karta, kurie pasimetę tarp dviejų tautų ir dviejų kalbų. *Namų ieškojimas reiškia ir veržimąsi į tautą, kalbančią familiaria, kaip archaiškas mitas senolių kalba, kurios nebegalima pasiekti*⁴. Todėl labai įdomus šios poetų kartos požiūris į Lietuvos Nepriklausomybę, kuris tuomet buvo išreikštas išeivijos spaudoje bei knygose. Nors Mackus apie išeivijos patriotizmą nebuvo vienareikšmiškas, kartais buvo juntamas pasibjaurėjimas, kartais tiesiog nusivylimas ar įtampa: *tik kad nebūčiau toks kvailas, kad naktimis neieškočiau namų visai prakeiktai generacijai...* 1962 metais poetas išleido eilėraščių rinkinį jam aktuali pavadinimu „Neornamentuotos kalbos generacija ir augintiniai“. Laisvės bei namų paieškose poetas savo eilėse dažniausiai remiasi Dievo ir mirties temomis, kurios tarpusavyje itin glaudžiai susijusios. A. Mackus buvo įsitikinęs, jog kūrybinė laisvė visuomenėn turi ateiti ir į ją įsilieti tik kartu su kitomis laisvėmis, o ne vėliau.

Emigrantai - poetai jautėsi tarsi įpareigoti jungtis kovoti dėl laisvės idėjos. Nebuvo galimybės šias idėjas reikšti Lietuvoje, todėl nacionalinių klausimų plėtra tebuvo galima išeivijoje, dėl ko patys poetai save ir laikė bene vieninteliais lietuviškosios meninės kūrybos puoselėtojais. Bežemiai jautėsi su tautiečiais Lietuvoje susieti bendrumo, solidarumo saitais, taip pat atsakomybe už juos bei Nepriklausomybės idėjos įgyvendinimą. Į egzodą šie poetai žiūrėjo kaip į istorijos išbandymą, kuris iškėlė gyvenimo prasmės klausimus. Bene vienijantis bežemių pasaulėjautos bruožas buvo abejonės bei nepasitikėjimas iš anksto žinomomis tiesomis.

Laisvės idėja buvo pagrindinė problema *toje kraštutinėje, neo – buržuaziniuose Vakaruose jau beveik nebepažįstamoje situacijoje*. Šios problemos plotmėje ima reikštis, aštrėti visokios žodžio laisvės prasmės bei prasideda savęs, kaip individo būsiančioje laisvėje būties ir įsitvirtinimo klausimų sprendimas. Egzodą poetai suvokia kaip visišką

³ V. Kavolis, *Nužemintųjų generacija*, 1968, Cleveland, p. 54.

⁴ Ten pat, p. 47.

tuštumą ir absoliučią nebūtį. *Žmogaus tikslas nėra gyventi šimtą metų „laisvėje“ bet vieną sekundę, nors vieną sekundę nemeluotai, tikrai*⁵. Pabrėžiama, jog laisve reikia „naudotis“ itin atsakingai, su begaline meile dėl to siekio gyventi ir mirti, kad tai besąlygiškas įsipareigojimas, o viduje visa savo esybe siekiama išlikti laisvais. Nors laisvės siekiai buvo neišblėstanti idėja bei viltis, tačiau neapleido mintis, *jog laisvė Lietuvoje yra laidojama, yra ji (ir laisvė, ir Lietuva) „archyvuose neblunkantis koliažas“, angažuojąs sau gyvųjų žmoniškumą*⁶. Poetai išvykdami tikrai tikėjo, jog sugrįš, tačiau gėstant šiai vilčiai siekė, kad bent jų patriotinių jausmų pilni posmai sugrįžtų pas skaitytoją Lietuvon.

Lietuvos, kaip suverenios, nepriklausomos valstybės atstatymas, tapo pagrindiniu išeivijos politinio gyvenimo tikslu. Visų pažiūrų, skirtingų religijų bei kartų grupės sutarė vienu klausimu, dėl valstybingumo būtinumo, laisvos ateities vizijos, kurios nebuvo labai skirtingos ar prieštaraujančios, dėl kurių galėjo kilti kokių nors nesutarimų išeivijoje. Valstybės nepriklausomybė buvo laikoma svarbiausiu tikslu, o jo pasiekimui išeivija puoselėjo valstybingumą savo tarpe. Daugeliui išeivių savo valstybės nepriklausomybė buvo netgi daug svarbesnė nei asmeninė laisvė, tarpusavyje diskutuota, koku būdu Lietuvai geriausia būtų siekti savo nepriklausomybės, statyti pamatus atgimsiančiai nepriklausomai valstybei.

*O kas atves klajūnus prie Nevėžio kranto benamius, kas į apsnigtąją Lietuvą grąžins? – tik tu, Didysis mūsų žemės ir dangaus valdove, kurs krintančioje smaigėje esi*⁷(A. Mackus).

⁵ J. Mekas, *Metmenys*, nr. 5, p. 122.

⁶ V. Kavolis, *Nužemintųjų generacija*, 1968, Cleveland, p.55.

⁷ V. Kulbokas, *Lietuvių religinė poezija*, 1982, Putnam, p. 243.